

ภววิทยาของความสุขและสุขภาวะที่ดีในปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น*

Ontology of Happiness and Well-Being in Japanese Philosophy of Life

สรายุทธ เลิศปัจจิมนันท์¹ และ รัตนิจิต ทองเปรม²

Sarayuddha Lhaspajchimanandh¹ and Ratjit Thongprem²

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์

^{1,2} Faculty of Humanities

^{1,2} มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

^{1,2} University of the Thai Chamber of Commerce

บทคัดย่อ

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสุขและสุขภาวะที่ดีด้วยวิธีการทางสถิติเพียงอย่างเดียวในกรณีของประเทศญี่ปุ่นทำให้พบว่า สำนึกเชิงอัตวิสัยด้านความสุขไม่สัมพันธ์ตัวบ่งชี้เชิงภววิสัยของสุขภาวะที่ดี ข้อค้นพบที่สวนทางกันเช่นนี้ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับความสุขหรือสุขภาวะที่ดีในแบบญี่ปุ่นได้วนกลับไปสู่ท่าทีเชิงภววิทยา ที่ให้ความสำคัญกับการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตซึ่งดำรงอยู่ในโลก ณ ตรงนี้/เวลานี้ ผลสรุปของการศึกษาในครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า ท่าทีดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับภววิทยาชั้นมูลฐานของไฮเด็คเกอร์ที่ให้ความสำคัญกับการเข้าใจสภาวะของสัตว์ที่ดำรงอยู่จริงอย่างที่เป็นอยู่ในโลก

คำสำคัญ: ภววิทยา, ความสุข, สุขภาวะที่ดี, ปรัชญาญี่ปุ่น

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยภายใต้ทุนส่งเสริมการวิจัยมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

Abstract

Many studies about happiness and well-being that are solely based on statistical methods in Japan suggest that the subjective senses of happiness are not correlated with the objective indicators of well-being. This contradiction alternates the study of happiness and well-being in Japan turn back to an ontological attitude such that the attention is paid to the understanding of the nature of life that is existing in the world as being in the here and the now. The result of the study presented in this work shows that it is similar to Heidegger's fundamental ontology that pays attention to the understanding of the essence of Dasein as being in the world.

Keywords: ontology, happiness, well-being, Japanese philosophy

บทนำ

ความสุขและสุขภาวะที่ดี ทั้งสองอย่างนี้มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์มีความคาดหวังถึงการมีชีวิตที่ดีและได้รับความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพ ความสุขและสุขภาวะที่ดีจึงเป็นเป้าหมายของชีวิตและมีจุดร่วมเดียวกันในเรื่องของการนำพาชีวิตให้ไปสู่สภาวะที่ดีกว่าเดิม แต่จุดร่วมของเป้าหมายดังกล่าวก็ยังมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ความสุขมักจะเกี่ยวข้องกับสภาวะทางจิตใจ เป็นสำคัญ ส่วนสุขภาวะที่ดีนั้นมักจะเกี่ยวข้องกับสภาพของการใช้ชีวิตที่เป็นอยู่ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เป็นสิ่งที่อยู่ในความสนใจของมนุษย์มาอย่างช้านาน รวมถึงปัจจุบันนักคิด นักวิชาการหลากหลายแขนงก็มีความพยายามเปิดพรมแดนขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความสุขและสุขภาวะที่ดีผ่านการอบคิดหรือมิติมุมมองของศาสตร์ต่าง ๆ

ทั้งนี้โดยทั่วไปแล้ว การทำความเข้าใจว่าอะไรคือความสุข อะไรคือสุขภาวะที่ดี สามารถทำได้โดยพิจารณาถึงขอบเขตและเป้าหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประเด็นสำคัญของความสุขอยู่ที่ความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) ดังนั้นเป้าหมายของความสุขย่อมเป็นการเพิ่มพูนความพึงพอใจให้ชีวิตประสบกับอารมณ์เบิกบาน (cheerful mood) ในขณะที่ประเด็นสำคัญของสุขภาวะที่ดีจะสนใจเรื่องความสุขสบายในชีวิตที่เป็นสิ่งจับต้องได้จริง (real thing) จึงมีปัจจัยอันได้แก่ อารมณ์เชิงบวก (positive emotion) ความผูกพัน (engagement) การมีความหมาย (meaning) ความสัมพันธ์เชิงบวก (positive relationships) และการประสบความสำเร็จ (accomplishment) ด้วยปัจจัยเหล่านี้เป้าหมายของสุขภาวะที่ดีจึงอยู่ที่การเพิ่มพูนความรุ่งโรจน์ (increase flourishing) ให้แก่ชีวิต (Seligman 2011:19–21)

การแบ่งแยกขอบเขตของความสุขกับสุขภาวะที่ดีออกจากกันในลักษณะนี้ แม้เป็นความพยายามของกระแสวิชาการสมัยใหม่ในการกำหนดกรอบคิดให้เกิดความชัดเจนต่อประเด็นที่จะนำมาใช้ศึกษา แต่ด้วยขอบเขตที่ถูกกำหนดไว้เช่นนี้ จึงเท่ากับเป็นการแบ่งแยกมุมมองออกเป็นอัตวิสัยและภาววิสัยด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เมื่อทำการศึกษาค้นคว้าความสุขก็จะมีเป้าหมายเพื่อสืบสอบความพึงพอใจของชีวิตในเชิงอัตวิสัย แต่เมื่อทำการศึกษาค้นคว้าสุขภาวะที่ดีก็จะมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์โดยชีวิตความสุขสบายของชีวิตให้เป็นที่ประจักษ์ในเชิงภาววิสัยไปโดยปริยาย ในแง่นี้จึงกลายเป็นปัญหา

ที่สืบเนื่องมาสู่แขนงของภววิทยาที่จะต้องทำความเข้าใจถึงการดำรงอยู่ของความสุขและสุขภาวะที่ดี เป็นต้นว่า ปรากฏการณ์ของความสุขในเชิงอัตวิสัยที่รับรู้ได้เฉพาะปัจเจกถือเป็นความสุขที่แท้จริงหรือไม่ หรือการที่สุขภาวะที่ดีนั้นเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสภาวะภายนอกแม้จะวัดและประเมินค่าให้เป็นที่ยอมรับได้ในเชิงภววิสัย แต่ผลการวัดและประเมินเหล่านั้นสามารถให้ความเป็นจริงต่อผู้ศึกษาได้มากน้อยแค่ไหน ที่สุดแล้วประเด็นเหล่านี้จึงกลายเป็นปัญหาเชิงภววิทยาของความสุขและสุขภาวะที่ดี

อีกทั้งนักสังคมศาสตร์จำนวนมากยังทำการศึกษาค้นคว้าความสุขด้วยวิธีการวัดผลในทางสถิติ โดยการทำแบบสอบถามเพื่อประเมินภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างเพื่อระบุว่ากลุ่มตัวอย่างนั้นมีความสุขอย่างไรในชีวิต และทำการวัดผลไปจนถึงการเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างทั้งในวัฒนธรรมเดียวกันและกลุ่มตัวอย่างข้ามวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการเชื่อมั่นว่าวิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาค้นคว้าความสุขก็คือการนำสิ่งที่เรียกว่าความสุขนั้นไปเข้าสู่กระบวนการทางสถิติ ซึ่งตรงกันข้ามกับนักมานุษยวิทยาที่เชื่อว่าการวัดผลทางสถิติเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะช่วยให้เข้าใจถึงสภาวะของความสุขได้จริง ยิ่งไปกว่านั้น การวัดผลทางสถิติแต่เพียงอย่างเดียวก็อาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนระหว่างการประเมินความสุขกับสุขภาวะที่ดี เนื่องจากความสุขเป็นอัตวิสัยที่เกิดจากสำนึกส่วนบุคคล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการประเมินผลในทางภววิสัยเมื่อต้องทำการชี้วัดระดับของการมีสุขภาวะที่ดี ความคลาดเคลื่อนนี้เคยเกิดขึ้นในกรณีของญี่ปุ่นที่พบข้อเท็จจริงว่า สำนึกเชิงอัตวิสัยด้านความสุข (subjective senses of happiness) ของคนญี่ปุ่นนั้นมีระดับที่ต่ำกว่าตัวบ่งชี้เชิงภววิสัยของสุขภาวะที่ดี (objective indicators of well-being) เป็นอย่างมาก ข้อค้นพบที่สวนทางกันเช่นนี้ อาจไม่ใช่ผลที่เกิดขึ้นจากการสำรวจทางสถิติแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังบ่งชี้ถึงปัญหาในทางสังคมของญี่ปุ่นได้ด้วยเช่นกัน (Mathews 2017:228-29)

ดังนั้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมาจนถึง ค.ศ. 1980 ญี่ปุ่นได้หันกลับไปศึกษาประเด็นปัญหาในเรื่องของความสุขโดยให้ความสนใจกับแนวคิดเรื่องอิกิไก¹

¹ ภาษาญี่ปุ่น 生き甲斐」 ความหมายตรงตามคำ หมายถึง เหตุผลในการมีชีวิตอยู่

มากเป็นพิเศษ เพราะมองว่าอิคิไกคือความสุขของชีวิตที่มีอยู่จริง ซึ่งปรากฏให้เห็นในแง่ของการใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่า (worth living) แต่กระนั้นก็ยังมีการคัดค้านต่อแง่มุมดังกล่าว เนื่องจากมีงานอีกจำนวนหนึ่งที่เสนอว่าอิคิไกไม่ใช่แค่การใช้ชีวิตของตัวเองอย่างคุ้มค่า แต่อิคิไกคือการใช้ชีวิตเพื่อผู้อื่น โดยสังเวยความปรารถนาอันเห็นแก่ตัวของตนเองเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมที่ดี ทว่าหลังจากปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา ประเด็นของอิคิไกได้หวนกลับมาอยู่บนฐานของปัจเจกอีกครั้งในแง่ของการใช้ชีวิตเพื่อตนเอง และแสวงหาหนทางที่จะนำไปสู่การตระหนักรู้ถึงความสุขที่มาจากตัวตนของตนเอง อีกทั้งยังถูกใช้ในความหมายนี้เรื่อยมาจนถึงช่วงปี ค.ศ. 2000-2010 และต่อมาภายหลังจึงได้มีการเพิ่มเติมบริบทของความร่วมสมัยเกี่ยวกับชีวิตการทำงานเข้าไปหมายรวมอยู่ในความเข้าใจเกี่ยวกับอิคิไก เพื่อแสดงให้เห็นว่าอิคิไกก็คือการใช้ชีวิตที่ปัจเจกเข้าใจและพัฒนาตนเองเพื่อมุ่งไปสู่ความสุขของชีวิต (Mathews 2017:235)

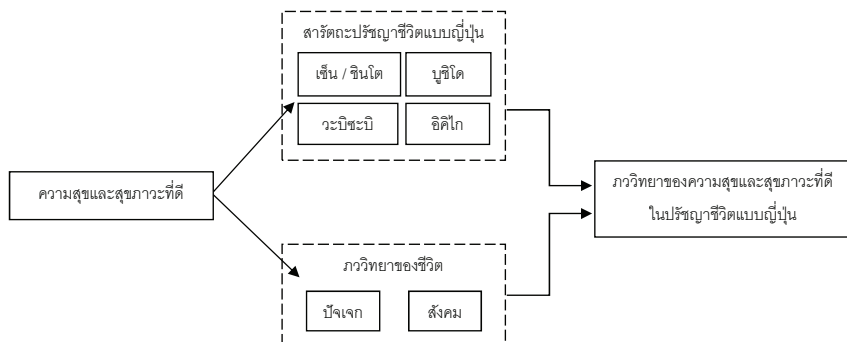
ในแง่นี้จึงสอดคล้องกับกระแสความสนใจเรื่องความสุขและสุขภาวะที่ดีของญี่ปุ่น ที่มีการผูกโยงความเชื่อในทางศาสนาของปัจเจก (individual religiousness) เข้ากับการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของความพึงพอใจในชีวิตที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างการมีสุขภาวะที่ดีกับความเชื่อในทางศาสนา ซึ่งมีผลเชิงบวกต่อความสุขของชีวิต เพราะไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดก็ตาม อาทิ พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา รวมไปถึงศาสนาก่อตั้งใหม่ในญี่ปุ่นต่างก็มีส่วนส่งเสริมให้คนญี่ปุ่นมีความรู้สึกถึงความเชื่อมโยงต่อกันทั้งในแง่ของตนเองและต่อการบูรณาการสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอาศัยหลักคำสอนของพุทธศาสนามหายานในการเสริมสร้างความสุขและสุขภาวะที่ดีนั้น มีการเน้นย้ำหลักคำสอนเรื่องความว่าง ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงธรรมชาติของความทุกข์และความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ในทางโลกโดยไม่ยึดติด และความไม่ยึดติดทั้งต่อตนเองและต่อโลกนี้เองที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดความใส่ใจต่อความสุขและสุขภาวะที่ดีของผู้อื่น มากกว่าที่จะสนใจเฉพาะแต่ความพึงพอใจในชีวิตของตนเองเพียงอย่างเดียว (Roemer 2010:411, 423–24)

เมื่อพิจารณาถึงข้อจำกัดของกรอบคิดสำหรับการวิเคราะห์ความสุข รวมถึงเครื่องมือทางสถิติที่มีปัญหาความคลาดเคลื่อนของเกณฑ์ที่นำมาใช้เป็นมาตรฐาน ฉะนั้นด้วยข้อจำกัดและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับความสุขหรือสุขภาวะ

ที่ดีในแบบญี่ปุ่นได้วนกลับไปสู่การให้ความสำคัญกับสภาวะความสุขที่อยู่ภายในของปัจเจก โดยมีลักษณะเป็นความสุขในทางจิตวิญญาณที่อาจไม่จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือวัด แต่ให้ความสำคัญกับแนววิธี (approach) เข้าถึงสัจตถะของชีวิตเป็นประการหลัก ทั้งยังเป็นการทำให้ขอบเขตของการศึกษาเกี่ยวกับความสุขและสุขภาวะที่ดึกกลับมาสู่กรอบคิดเชิงภววิทยาที่สัมพันธ์กับรากฐานทางศาสนาและปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น

กรอบแนวคิด

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการทบทวนสัจตถะของความสุขและสุขภาวะที่ดีในมโนทัศน์ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นโดยนำไปเปรียบเทียบกับแนวคิดเชิงภววิทยาของชีวิตในมโนทัศน์ปรัชญาตะวันตก เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และอภิปรายภววิทยาของความสุขและสุขภาวะที่ดีตามแนวทางของปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น ภายใต้กรอบแนวคิดดังต่อไปนี้

สัจตถะของความสุขและสุขภาวะที่ดีในมโนทัศน์ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น

ความสุขและสุขภาวะที่ดีถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชีวิตเกิดความสุขเมื่อโลกร่วมสมัยให้ความสนใจศึกษาประเด็นเหล่านี้ในฐานะเป็นศาสตร์ก็จึงมีการนำวิธีการทางสถิติมาใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและแปลผลในเชิงประจักษ์ แต่ข้อจำกัดของวิธีการทางสถิติก็ไม่สามารถชี้วัดสภาวะที่แท้จริงของทั้งความสุขและ

สุขภาวะที่ดีได้เสมอไป การหวนกลับมาพิจารณาประเด็นเหล่านี้โดยอาศัยกรอบคิดเชิงภววิทยาเป็นแนวทางพิจารณาถึงการมีอยู่ของความสุขและสุขภาวะที่ดีโดยกำหนดขอบข่ายให้อยู่ในประเด็นของปรัชญาชีวิต ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งจะช่วยให้มองเห็นหนทางเข้าถึงธรรมชาติของความสุขและสุขภาวะที่ดีได้เช่นกัน

เนื่องจากปรัชญาชีวิต คือ ปรัชญาประยุกต์ที่สนใจเกี่ยวกับการตั้งคำถามถึงคุณค่าและความหมายของการมีชีวิต โดยอาศัยท่าทีทางปรัชญาเป็นเครื่องมือช่วยสืบสอบลงไปถึงกิจกรรมทางปรัชญาที่อยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ ในแง่ปรัชญาชีวิตจึงเป็นทัศนะทางปรัชญาอย่างกว้าง ๆ ที่มีต่อสัจตถะและการดำรงอยู่ของมนุษย์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต เมื่อใช้ฐานคิดเดียวกันมาพิจารณาสิ่งที่เรียกว่าปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นก็ย่อมเข้าใจได้ว่ากำลังหมายถึงปรัชญาชีวิตที่กำหนดขอบเขตภายใต้ความเป็นญี่ปุ่นลงไปอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งโดยมากจะมีบริบทที่มาจากพุทธศาสนานิกายเซ็นผสมผสานความเชื่อของลัทธิชินโตที่ยังรากในสังคมญี่ปุ่นมาอย่างช้านาน ด้วยอิทธิพลของหลักคำสอนทั้งสองจึงส่งผลให้ปรัชญาชีวิตในแบบญี่ปุ่นมักจะปรากฏมนทัศน์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการมองชีวิตผ่านความว่าง ความธรรมดาสามัญ และธรรมชาติของสรรพสิ่ง

ทั้งหมดนี้มีที่มาจากการผสมกลมกลืนของลัทธิชินโตและพุทธศาสนาเกิดขึ้นในสมัยนาระ ซึ่งทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและเทพเจ้า กล่าวคือ แต่เดิมนั้นลัทธิชินโตมุ่งเน้นความสุขของชีวิตในชาตินี้เป็นสำคัญ เนื่องจากรากฐานของชินโตเชื่อว่าชีวิตทางโลกเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ส่วนเทพเจ้าเองก็คอยบันดาลสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติให้แก่มนุษย์ ความสำราญในทางวัตถุของชีวิตปัจจุบันจึงมีคุณค่าอย่างสูงสุด เพราะมนุษย์เกิดมาแล้วมีชีวิตเดียว และในตอนที่เกิดมานั้นมนุษย์มีสภาพอันบริสุทธิ์ เมื่อตายไปแล้วจึงกลับสู่สภาพอันบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ ชีวิตจึงไม่มีชาติภพหน้า แต่ในระหว่างการใช้ชีวิตนี้เองที่มนุษย์มักจะแปดเปื้อนมลทิน ความเชื่อของชินโตจึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมชำระร่างกายและจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ทว่าเมื่อมีการผสมกลมกลืนเข้ากับพุทธศาสนาในภายหลัง จึงมีแนวคิดเรื่องชาติภพเพิ่มเติมเข้ามาจากความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์คือการกลับชาติมาเกิดใหม่ของทวยเทพแห่งชินโต รวมถึงมีการ

ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติขัดเกลাজิตให้รู้แจ้งโดยสัจจะแห่งพุทธองค์ การผสมกลมกลืนนี้จึงกลายเป็นความสมดุลระหว่างการให้ความสำคัญกับทั้งความสำราญทางโลกแบบชินโต ควบคู่ไปกับความสุขทางธรรมแบบพุทธศาสนา (เพ็ญศรี กาญจนมัย 2525:6, 43, 47, 2540:45, 79, 82)

ในแง่เดียวกันนี้สามารถกล่าวได้ว่า การผสมกลมกลืนของลัทธิชินโตและพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดปรัชญาชีวิตภายใต้กระบวนทัศน์แบบญี่ปุ่นขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มุมมองเกี่ยวกับความสุขและสุขภาวะที่ดีของชีวิตนั้นจะเห็นได้ว่า จากการที่รากฐานของลัทธิชินโตไม่ได้ปฏิเสธความสำราญทางโลกก็ทำให้วิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นไม่ปฏิเสธการมีสุขภาวะที่ดีของชีวิตในทางวัตถุ รวมถึงแนวคิดเรื่องการชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ก็คือความใส่ใจต่อการมีสุขภาวะที่ดีทางด้านร่างกายและจิตใจ ส่วนความสุขทางจิตวิญญาณนั้นก็มุ่งแสวงหาความสุขทางธรรมจากการเข้าถึงพุทธภาวะเพื่อรู้แจ้งถึงการเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ด้วยรากฐานนี้จึงก่อให้เกิดปรัชญาชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ที่สืบเนื่องจากอดีตและดำเนินไปพร้อมกับสังคมญี่ปุ่นร่วมสมัยได้อย่างกลมกลืน

นอกจากรากฐานทางวัฒนธรรมที่อยู่บนความผสมกลมกลืนระหว่างลัทธิชินโตกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพุทธศาสนาได้แพร่หลายในหมู่ชนชั้นปกครองก็ส่งผลให้เกิดการผสมผสานเข้ากับกรอบคิดด้านศีลธรรมของลัทธิขงจื้อที่ราชสำนักยึดถือเป็นจารีตมาอย่างช้านาน ด้วยความกลมกลืนเชิงอุดมคติของทั้งสามแนวคิดที่สามารถดำเนินไปด้วยกันได้เช่นนี้ จึงเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “พุทธศาสนาคือดอกผลของสรรพธรรมทั้งปวง ขงจื้อคือกิ่งก้านสาขาบริบูรณ์ ส่วนชินโดนั้นไชรืคือรากแก้วแลลำต้น”² โดยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานอุดมคติของลัทธิชินโตในฐานะมรรคาแห่งทวยเทพ (way of the Kami) และพุทธศาสนาในฐานะมรรคาแห่งพุทธะ (way of the Buddha) รวมถึงกรอบคิดของขงจื้อในฐานะจารีตทางสังคม ซึ่งต่อมาได้มีอิทธิพล

² [สำนวนแปลโดยผู้วิจัย] จากพระดำรัสของเจ้าชายโชโตกุ ดูเพิ่มใน Japanese Religion: A Cultural Perspective (Robert and Richard 2018)

ต่อวิถีชีวิตของนักรบในยุคนักรบไวย่างลึกซึ้ง จนเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า มรรคาแห่งนักรบ (way of the warrior หรือ Bushido) ถือเป็นหลักปรัชญาชีวิตของกลุ่มชนชั้นนักรบ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมแบบญี่ปุ่นในกาลต่อมา

มรรคาแห่งนักรบหรือบูชิโดนั้นถูกสถาปนาขึ้นในสมัยเอโดะ (ค.ศ. 1603-1867) แต่เดิมหมายถึงวิถีชีวิตของเหล่านักรบที่เคร่งครัดต่อศีลธรรมจรรยา (ethical behavior) ตามแบบขงจื้อ คือ พร้อมถวายจิตวิญญาณแห่งความจงรักภักดีอย่างแท้จริงแก่ผู้เป็นนาย หมั่นชำระร่างกายและจิตใจให้สะอาดผ่องตามคติของลัทธิชินโต ไม่เกรงกลัวต่อความตายพร้อมพลีชีพเพื่อแผ่นดิน นอกจากนี้เหล่าชนชั้นนักรบยังดำเนินชีวิตแบบปัญญาชนที่มีความสนใจเกี่ยวกับพิธีชงชา เครื่องลายคราม ภาพศิลปะ และวรรณคดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนานิกายเซ็น (Kodansha 1996:50-53; เพ็ญศรี กาญจนมัย 2538:48-49; เสฐียร พันธรั้ง 2555:20)

หากพิจารณาบูชิโดในแง่ของการเป็นปรัชญาชีวิตจะพบว่า ความสุขอันสูงสุดในชีวิตของเหล่านักรบชามูไรนั้นมีลักษณะเป็นความสุขทางจิตวิญญาณที่ไม่แตกต่างไปจากความสุขในทางศาสนา เพียงแต่เปลี่ยนองค์ประกอบทางศาสนามาเป็นองค์ประกอบในทางสังคมชนชั้นวรรณะ ส่วนการจงรักภักดีถึงขั้นถวายชีวิตได้อย่างไร้ข้อกังขาใด ๆ ให้แก่ผู้เป็นนาย ก็มีแบบแผนคล้ายกับสละชีวิตตนเองเพื่อบรรลุมรรคาแห่งความเชื่อและความศรัทธาอันสูงสุด แต่ถึงกระนั้น เมื่อแนวคิดแบบบูชิโดได้ถูกพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ชาตินิยมแบบญี่ปุ่นในกาลต่อมา เช่น การเคร่งครัดต่อระบบสังคม และการเสียสละตนเองเพื่อประเทศชาติ จึงมีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิตที่ความสุขของคนหมู่มากในทางสังคมมากยิ่งขึ้น ส่วนในด้านสุขภาวะที่ดีของชีวิตก็ไม่ได้มีการปฏิเสธความสุขจากวัตถุอย่างสิ้นเชิง อันเนื่องมาจากรากฐานเดิมของลัทธิชินโตที่ไม่ได้ปฏิเสธความสำราญในทางโลก ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นนั้นเปิดรับความเจริญทางวัตถุพร้อมกับแสวงหาความสุขทางจิตวิญญาณควบคู่กันไป

อีกทั้งภายใต้รากฐานของกรอบคิดที่การผสมผสานจิตวิญญาณแห่งความเป็นญี่ปุ่นให้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตนี้ ยังส่งผลให้เกิดเป็นปรัชญาชีวิตที่อยู่ร่วมสมัยกับชาวญี่ปุ่นมาจนถึงปัจจุบัน และสะท้อนให้เห็นมุมมองชีวิตที่มีอัตลักษณ์ของความเป็นญี่ปุ่นอย่างเด่นชัด นั่นคือแนวคิดเรื่อง วะบิซะบิ 「侘寂」 มาจากคำสองคำในภาษาญี่ปุ่น

ได้แก่คำว่า วะบิ 「侘び」 หมายถึง ‘สุนทรียภาวะแห่งความสงบเรียบง่าย’³ ส่วนอีกคำคือ ชะบิ 「寂び」 หมายถึง ‘ความว่างโรยผุพังซึ่งก่อเกิดสุนทรียภาวะอันลึกซึ้ง’⁴ ดังจะเห็นได้ว่า ฐานคติของวะบิและชะบิคือการเข้าถึงสุนทรียะแห่งชีวิต แต่ในขณะเดียวกันก็แฝงไว้ด้วยฐานคติทางพุทธศาสนาอยู่ในที่ กล่าวคือ วะบิ นั้นมีนัยสื่อให้เห็นว่าความสงบและเรียบง่ายคือความธรรมดาสามัญของทุกสิ่ง ส่วนในแง่ของ ชะบิ นั้นมีนัยสื่อให้เห็นถึงความกำซาบลึกไปในลักษณะการตามธรรมชาติ ได้แก่ (1) ความว่างโรย คือ อนิจจังอันเป็นภาวะของความไม่เที่ยงที่ทำให้สรรพสิ่งแปรเปลี่ยนเป็นธรรมดา และ (2) ความผุพัง คือ ทุกสิ่งอันเป็นภาวะของความบีบคั้นตามธรรมชาติที่ทำให้สรรพสิ่งคงสภาพเดิมไว้ไม่ได้ ดังนั้นเมื่อพิจารณาอย่างรวบยอด วะบิชะบิ ก็คือแนวคิดที่เฟื่องพินิจชีวิตในลักษณะเดียวกับอนัตตา คือ ปล่อยางจากความสมบูรณ์สู่ความธรรมดาสามัญที่แม้จะว่างโรยผุพัง แต่ในความว่างโรยผุพังซึ่งไม่สมบูรณ์นั้นก็กลับมีสุนทรียภาวะอันสมบูรณ์พร้อมอยู่ภายใน ชีวิตเป็นสิ่งที่เรียบง่ายแต่ก็ซับซ้อนอยู่ในที่

ด้วยเหตุนี้ หากพิจารณาวะบิชะบิในแง่ของการเป็นปรัชญาชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความสุขของชีวิต ย่อมกล่าวได้ว่ามโนทัศน์ วะบิ คือความสุขจากความสงบเหนือความเป็นไปในทางโลก ซึ่งเกิดจากการยอมรับความเป็นจริงของสถานการณ์ในชีวิตว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ และหากตัวเรานั้นพึงพอใจกับความสงบภายในจิตวิญญาณของตนเอง ก็ย่อมเข้าใจว่าความต้องการที่แท้จริงของชีวิตเป็นสิ่งเรียบง่าย ความสุขอย่างที่เราเป็นอยู่จึงเป็นความพึงพอใจที่หลุดจากกับดักของโลกแห่งวัตถุภายนอก แต่การเข้าถึงความสุขในลักษณะนี้ก็ต้องมาควบคู่กับความเข้าใจมโนทัศน์ ชะบิ ที่ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขสำคัญของชีวิตตามธรรมชาติ ซึ่งก็คือสิ่งที่เรียกว่ากาลเวลา เพราะกาลเวลาคือสิ่งที่จะช่วยเปิดเผยให้เห็นสภาวะและวิถีทางของสรรพชีวิตว่ามีการวิวัฒน์เสื่อมลง และล่วงไปตามวัฏจักร ฉะนั้นหากกล่าวถึงวะบิชะบิพร้อมกันอย่างรวบยอด

³ ความหมายจากพจนานุกรมการใช้คำญี่ปุ่นร่วมสมัย สืบค้นได้จาก 『現代実用国語辞典』 (Gakken 2015)

⁴ สืบค้นจากแหล่งเดิม

ความสุขของชีวิตในมโนทัศน์วะบิชะบิก็คือ การทำให้ชีวิตในทุก ๆ วันเป็นดังประดุ
สู่ความเบิกบาน ไม่หมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาความสมบูรณ์ แต่ในขณะเดียวกัน
ก็ไม่จมปลักอยู่กับความไม่สมบูรณ์ เมื่อทำได้ก็จะพบกับความสุขจากสุนทรีย์แห่งชีวิต
ที่เกื้อหนุนให้ชีวิตเข้มแข็งในยามต้องเผชิญกับความทุกข์ทน หรือแม้ในยามที่มองเห็น
ความตายที่รออยู่เบื้องหน้า (เบท เคมปิตัน 2563:51–54, 69–70)

ส่วนในด้านของสุขภาวะที่ดีนั้น วะบิชะบิ ให้ความสำคัญกับคุณค่าของชีวิต
ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งธรรมชาติในสภาวะของวะบิชะบิ ก็ไม่ได้ปฏิเสธวัตถุของโลก
ภายนอก เนื่องจากธรรมชาติก็คือความเป็นจริงทางกายภาพ จึงมีทั้งวัตถุดั้งเดิมตาม
ธรรมชาติที่ไม่ได้เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ และวัตถุที่ไม่เป็นธรรมชาติซึ่งเกิดจาก
การสร้างสรรคฺ์ภายใต้้น้ำมือของมนุษย์ก็ถือว่าเป็นส่วนประกอบหนึ่งของธรรมชาติ
เช่นกัน เมื่อชีวิตของมนุษย์คือการอยู่ร่วมกับธรรมชาติเช่นนี้ ปรัชญาชีวิตของวะบิชะบิ
จึงมุ่งไปที่การลดทอนระยะห่างระหว่างมนุษย์กับวัตถุ เพื่อให้เกิดดุลยภาพของชีวิต
และมีสุขภาวะที่ดีจากการใช้สอยวัตถุในโลกให้เกิดประโยชน์ รวมถึงมีความสำราญ
จากการใช้ข้าวของต่าง ๆ และมีความรื่นรมย์เมื่อได้ละวางจากข้าวของเหล่านั้น
อีกทั้งวะบิชะบิยังให้ความสำคัญกับบรรยากาศของสถานที่ที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตที่มี
ความสงบ ลดทอนลักษณะที่สะดุดตาเกินจำเป็น แต่ยังยึดโยงกับองค์ประกอบที่เรียบ
ง่าย เพื่อแสดงให้เห็นสุนทรีย์ของความอดัดตางวัตถุ ที่สามารถให้ความรู้มรรย
ทางจิตใจและนำไปสู่ชีวิตที่ดี (เลนาร์ด โคเรน 2562:81, 108–17, 131–41, 155)

นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งปรัชญาชีวิตร่วมสมัยในแบบญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับความ
สุขของชีวิตคือแนวคิดเรื่อง อิคิไก 「生き甲斐」 ประกอบด้วยคำสองคำ คือ
อิคิ 「生き」 หมายถึง ‘มีชีวิต’ และอีกคำคือ ไไก 「甲斐」 หมายถึง ‘เหตุผล’
ซึ่งรวมกันแล้ว อิคิไก ในความหมายทั่วไปจึงหมายถึง ‘เหตุผลของการมีชีวิต’⁵ แต่ในทาง

5 ความหมายจากแหล่งอื่น สืบค้นได้ใน 1) พจนานุกรมการใช้คำญี่ปุ่นร่วมสมัย 『現代実用国語辞典』 (Gakken 2015) นิยามไว้หมายถึง ความมุ่งหมายในการมีชีวิต, 2) Random House Webster's Pocket Japanese Dictionary (Random House 1996) นิยามไว้หมายถึง เหตุผลเพื่อการมีชีวิต, 3) พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย (สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) 2547) นิยามไว้หมายถึง ความหมายหรือคุณค่าของการมีชีวิตอยู่

กว้างที่สุดแล้ว อิคิไก เป็นคำที่ถูกนำไปใช้ในบริบทที่เกี่ยวกับการแสวงหาความสุขและความหมายของชีวิตตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ของชีวิตไปจนถึงเรื่องใหญ่ ๆ ที่เป็นเป้าหมายสำคัญของชีวิตในหลากหลายแง่มุม ตั้งแต่เรื่องชีวิตประจำวันไปจนเรื่องชีวิตการทำงาน เพื่อให้ตนเองเกิดความตื่นรู้ทางจิตวิญญาณต่อคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ต่อไป ทั้งยังช่วยให้ตระหนักถึงทางเลือกของชีวิตอันเรียบง่ายเพื่อสร้างสุขภาวะที่ดีและมีชีวิตที่ยืนยาว ซึ่งแนวคิดที่สำคัญของอิคิไกคือเรื่องของการตระหนักถึงความสุขของตนเอง ตรงนี้ และเลื่อนไหลจิตสำนึกนี้ไปสู่การตระหนักในความสุขของผู้อื่น ณ ตอนนี้ ความสุขจึงเป็นเรื่องของการยอมรับตัวเองไปพร้อม กับปลดปล่อยตัวเองภายใต้สภาวะสิ้นใจที่ใส่ใจกับการมีชีวิตอยู่ ณ ตรงนี้/ตอนนี้ (เคน โมจิ 2561:31–36, 127, 139, 239–40, 153)

ดังจะเห็นได้ว่า ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นนั้นก่อร่างสร้างขึ้นจากรากฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งถึงแม้กระบวนทัศน์จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยอย่างไรก็ตาม แต่ในเรื่องของความสุขและสุขภาวะที่ดีนั้นจะพบว่า ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญกับสุนทรียะแห่งชีวิตที่ผสมกลมกลืนกับความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติ โดยอาศัยกรอบคิดในทางศาสนาและจารีตในทางสังคมเข้ามาชี้แนะไปสู่สภาวะที่ดีของชีวิต แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นสภาวะของความขัดแย้งที่ไม่อาจเลี่ยงได้ในชีวิต เช่น ความทุกข์ขัดแย้งกับความสุข ความเป็นขัดแย้งกับความตาย ความอดัดขัดแย้งกับความรุ่มรวย ความสันโดษขัดแย้งกับอุดมการณ์ทางสังคม แม้กระทั่งการอยู่ร่วมกับธรรมชาติก็ขัดแย้งกับการใช้สอยประโยชน์ของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นอย่างไม่เป็นธรรมชาติ แต่ถึงที่สุดแล้วความขัดแย้งกันของสิ่งเหล่านี้ ไม่ใช่การปฏิเสธต่อกันอย่างสิ้นเชิง แต่เป็นความขัดแย้งที่สอดรับต่อกัน เพราะสภาวะของความขัดแย้งดังกล่าวอันที่จริงก็คือความเป็นเอกภาพของสิ่งนั้น ๆ เช่นเดียวกับการเข้าถึงความสุขและสุขภาวะที่ดีก็ต้องแสวงหาจากเอกภาพของความขัดแย้งที่เข้ามาสู่ชีวิต

เมื่อพิจารณามาถึงจุดนี้พบว่า สารัตถะของความสุขและสุขภาวะที่ดีในปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นนั้นมีรากฐานมาจากความเชื่อในทางศาสนา (พุทธศาสนา นิกายเซ็นและชินโต) เมื่อหยั่งรากลงสู่สังคมและก่อตัวขึ้นจนกลายเป็นกระแสของวัฒนธรรม ครั้นสังคมเปลี่ยนผ่านมาสู่ยุคชาบูไรก็ถูกประยุกต์เข้าสู่การแสวงหาความสุข

ตามวิถีนักบวชภายใต้กรอบคิดของบูชิโด กระทั่งผลัดเปลี่ยนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ผู้คนต่างแสวงหาความหมายของชีวิตรวมไปถึงสุนทรีย์และเหตุผลของการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มโนทัศน์ต่าง ๆ จึงกล่อมเกลาเข้ากับบริบทสังคมสมัยใหม่จนเกิดมุมมองชีวิตอย่างอิกิไกและวะบิชะบิ ทั้งหมดนี้จึงเป็นสาร์ตอะของความสุขและสุขภาวะที่ดี ที่สามารถนำไปพิจารณาเปรียบเทียบกับกรอบคิดเชิงภววิทยาชั้นมูลฐานซึ่งเป็นมุมมองของปรัชญาตะวันตกได้ต่อไป

เปรียบเทียบภววิทยาของชีวิตกับปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น

ปรัชญาญี่ปุ่นนั้นไม่ได้มีต้นธารมาจากปรัชญาตะวันตก แนวคิดต่าง ๆ ในทางปรัชญาที่เป็นของญี่ปุ่นแต่ดั้งเดิมแล้วจึงไม่มีการแบ่งแยกแขนงเอาไว้แบบปรัชญาตะวันตก ยกเว้นภายหลังที่มีการเปิดประเทศในยุคปฏิรูปฟื้นฟูสมัยเมจิซึ่งญี่ปุ่นได้รับเอาปรัชญาตะวันตกเข้ามาศึกษา จึงใช้กรอบคิดแบบตะวันตกในการสืบสอบกลับไปยังมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อจัดระบบคิดให้อยู่ในข่ายแขนง (discipline) เดียวกับปรัชญาตะวันตก กล่าวคือ มีความพยายามที่จะนำระบบคิดแบบญี่ปุ่นมาจำแนกเป็นแขนงต่าง ๆ อย่างอภิปรัชญา ญาณวิทยา และคุณวิทยา ซึ่งในที่นี้ก็รวมถึงภววิทยาด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ หากยึดโยงกับปรัชญาตะวันตก ภววิทยาเองก็เป็นแขนงวิชาที่อยู่คู่กับวิชาปรัชญามาอย่างช้านานในฐานะกระบวนทัศน์หนึ่งที่จะช่วยสร้างชุดการให้เหตุผลสำหรับอธิบายเกี่ยวกับความเป็นจริงที่อยู่ในการรับรู้ของมนุษย์ แต่หากกล่าวอย่างรวบรัดก็อาจแบ่งประเด็นหลักของข้อถกเถียงออกได้เป็นสองระยะ คือ ภววิทยายุคก่อนไฮเด็คเกอร์และหลังไฮเด็คเกอร์ ซึ่งในยุคก่อนไฮเด็คเกอร์นั้นปัญหาภววิทยาจะหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาความเป็นจริงของโลกภายนอกที่ดำรงอยู่ภายใต้คำถามที่ว่าสรรพสิ่งคืออะไร ขณะที่ภววิทยาในยุคหลังไฮเด็คเกอร์เป็นต้นมาจะให้ความสนใจครุ่นคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ดำรงอยู่ภายใต้คำถามที่ว่าความเป็นจริงของอัตบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ ของโลกนี้คืออะไร

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อันที่จริงแล้วภววิทยาทั้งสองยุคต่างก็สนใจประเด็นปัญหาเดียวกันคือปัญหาของการดำรงอยู่ หากแต่เป็นการพิจารณาจากมุมมองที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในเรื่องความสุขและสุขภาวะที่ดีนั้น ภววิทยาสมัยกรีกโบราณยังวางอยู่บน

รากฐานทางอภิปรัชญาซึ่งสนใจเรื่องแก่นสารและการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งเป็นประการหลัก และมองว่าชีวิตที่ดี (good life) ของมนุษย์ต้องขึ้นอยู่กับการมีคุณธรรม เพราะคุณธรรมคือสิ่งสำคัญที่จะนำพาชีวิตให้รุ่งโรจน์ นั่นทำให้แนวคิดเรื่องความอยู่ดีมีสุขไปซ้อนทับกับกรอบคิดของจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม ซึ่งพบได้ในข้อเสนอของเพลโต กับอริสโตเติล เป็นต้น

ตามมุมมองของปรัชญากรีกโบราณ เพลโตและอริสโตเติลต่างก็มีข้อเสนอเรื่อง *ความผาสุก* (eudaimonia)⁶ ซึ่งหมายถึงความผาสุกจากชีวิตที่ดีและเจริญก้าวหน้าจากการมีคุณธรรม โดยเชื่อว่าเงื่อนไขที่เป็นไปได้ที่สุดที่จะนำมนุษย์ไปสู่การใช้ชีวิตในรูปแบบที่มีความผาสุกต้องเริ่มจากการมีคุณธรรม ด้วยเหตุนี้ความผาสุกจึงไม่ใช่ความรู้สึกเชิงอัตวิสัย (subjective feeling) แต่เป็นเรื่องของการเพิ่มพูนคุณค่าของชีวิต (value of life) ในเชิงภววิสัย ที่กินความตั้งแต่ สวัสดิภาพของชีวิต (welfare or security) ความรุ่งโรจน์ (flourishing) ความสำเร็จ (prosperity) ความพึงใจ (contentment) และยักรวมไปถึงการมีร่างกายแข็งแรง (health) เป็นต้น ซึ่งเป็นความหมายกว้างขวางที่กินความตั้งแต่ความสุขไปจนถึงสุขภาวะที่ดี กล่าวคือ หากใครปฏิบัติตามกระบวนการอยู่ดีมีสุข (process of living well) ไม่ว่าจะตามแนวทางของเพลโตหรืออริสโตเติลก็ตาม ในท้ายที่สุดย่อมนำไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน คือ ได้พบกับผลลัพธ์ของการอยู่ดีมีสุข (outcome of living well) อันได้แก่ความผาสุกของชีวิตที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและความรุ่งโรจน์ ซึ่งภายใต้ผลลัพธ์เช่นนี้จึงกล่าวได้ว่าความผาสุกเป็นเรื่องของการส่งเสริมสุขภาวะที่ดีให้แก่ชีวิตมนุษย์ (Besser 2021:17–19; Bowman 2017:1; Holowchak 2004:xii)

⁶ มาจากคำในภาษากรีก คือ eu หมายถึง สุขสบาย (good, well) รวมกับคำว่า daimonia หมายถึง จิตวิญญาณ (spirit) ความหมายโดยรวมเมื่อนำมาประสมกันจึงสื่อถึง จิตวิญญาณที่บรรลุดังความสุขสบายและความสำเร็จรุ่งเรือง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของคำอย่างรอบยอดแล้ว บทความนี้จึงเลือกที่จะถอดความ eudaimonia โดยเทียบเคียงกับคำว่า ความผาสุก เพื่อแยกแยะชุดคำในภาษาไทยให้มีความแตกต่างกันชัดเจนเมื่อต้องเอ่ยถึง eudaimonia / happiness / well-being คือ ความผาสุก / ความสุข / สุขภาวะที่ดี

ในแง่นี้หากพิจารณาการส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของชีวิตโดยเปรียบเทียบปรัชญากรีกโบราณกับแนวคิดของลัทธิชินโตจะพบว่า การส่งเสริมชีวิตที่ดีภายใต้กระบวนการอยู่ดีมีสุขในปรัชญากรีกโบราณนั้นเป็นการปฏิบัติเพื่อผลลัพธ์คือการได้มาซึ่งความผาสุกของชีวิตในทางโลก ขณะที่แนวคิดของลัทธิชินโตก็เป็นการปฏิบัติเพื่อผลลัพธ์ในทางโลกเช่นกันแต่จะมุ่งเน้นไปที่การได้มาซึ่งความรื่นรมย์ของชีวิต อีกทั้งการมีอยู่ของความผาสุกและความรื่นรมย์ต่างก็เป็นสถานะที่ปัจเจกยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยในทางโลกเช่นกัน อาทิ (1) ความผาสุกในทัศนะของกรีกมีความปรารถนาสวัสดิภาพของชีวิต ซึ่งตรงกับความรื่นรมย์ของชินโตในด้านความปรารถนาสวัสดิมงคลของชีวิต ทั้งสวัสดิภาพและสวัสดิมงคลต่างก็ต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในทางสังคมเป็นสำคัญ และ (2) ความผาสุกยังหมายรวมถึงการมีจิตใจดีมีคุณธรรมและมีร่างกายที่แข็งแรง ซึ่งในพากฝ่ายของชินโตเองก็ให้ความสำคัญกับการชำระล้างร่างกายและจิตใจให้ปลอดจากมลทิน นอกจากนี้ชินโตยังให้ความสำคัญกับการมีสุขภาวะที่ดีจากการมีบ้านเรือนที่ดี และมีอาหารการกินจากการเกษตรที่สมบูรณ์ เป็นต้น ดังนั้น ภาววิทยาของความผาสุกและความรื่นรมย์จึงขึ้นอยู่กับ การเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตในเชิงภาววิสัย ซึ่งยังไม่มุ่งเน้นถึงการแสวงหาความหมายของชีวิตจากกระบวนการไตร่ตรองสารัตถะอันเป็นอัตวิสัยภายในของปัจเจก

ในทางตรงกันข้าม กระแสภาววิทยาในช่วงราวศตวรรษที่ 19 ถึง 20 นับตั้งแต่สมัยของไฮเต็คเกอร์เป็นต้นมา ขอบเขตของภาววิทยาได้กระชับเข้ามาสู่ความสนใจปัญหาอัตภาวะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยสีแดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของ *สัดที่มีอยู่จริง* (dasein)⁷ ในภาวการณ์ที่ปัจเจกพยายามแสวงหาความหมาย

⁷ dasein เป็นคำทั่วไปในภาษาเยอรมัน มาจากคำว่า “da-” หมายถึง “-there” กับคำว่า “-sein” หมายถึง “being-” เมื่อรวมกันจึงหมายถึง “being-there” ซึ่งไฮเต็คเกอร์ได้นำมาใช้เป็นคำเฉพาะในปรัชญาของเขาเมื่อพูดถึง “ภาวะของสิ่งที่มีอยู่ตรงนั้น” ซึ่งโดยนัยแล้วก็หมายถึงมนุษย์ แต่เนื่องจากไฮเต็คเกอร์ไม่ต้องการใช้คำว่ามนุษย์ในงานของเขา เพราะคำว่ามนุษย์เป็นเพียงคำที่เกิดจากนิยามของการจัดประเภทในทางวิทยาศาสตร์แต่ไม่สามารถสะท้อนได้ถึงภาวะที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่อย่างมีชีวิตชีว อย่างไรก็ตาม คำว่า dasein นี้ยังไม่มีการบัญญัติคำในภาษาไทยสำหรับใช้เทียบเคียง แต่เพื่อให้ชุดคำที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงถอดความ dasein ว่า *สัดที่มีอยู่จริง* เพื่อบ่งบอกการมีตำแหน่งแห่งที่ในทางภาววิทยา

ของการมีชีวิตอยู่ จึงเท่ากับเป็นการรื้อถอนภววิทยาที่วางอยู่บนรากฐานอภิปรัชญาแต่เดิม ให้มาสู่ภววิทยาขั้นมูลฐานที่พิจารณาสืบสอบการดำรงอยู่ของสัตว์ผ่านบริบทแวดล้อมของชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ ซึ่งแนวคิดของไฮเด็คเกอร์นี้ยังมีส่วนช่วยให้หวนกลับไปพิจารณาชีวิตที่ดี ในปรัชญากรีกโบราณอีกครั้งภายใต้มุมมองของภววิทยาขั้นมูลฐานที่พิจารณาตัดจากบริบทของภวการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับความทุกข์และความสุข และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกช่วงเวลาของชีวิตมนุษย์

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อความทุกข์และความสุขเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในทุกช่วงเวลาของชีวิต จึงเป็นธรรมดาที่มนุษย์จะมุ่งหวังการมีชีวิตที่ดี ด้วยการลดทอนความทุกข์และแสวงหาการอยู่ดีมีสุข (living well) ซึ่งแนวคิดในลักษณะนี้มีปรากฏให้เห็นตั้งแต่ทัศนะของอริสโตเติลเมื่อครั้งสมัยกรีกโบราณ ที่เสนอว่า ความผาสุกของชีวิตที่ดีนั้นไม่ใช่สภาวะที่ขึ้นกับการกำหนดความพึงพอใจต่อสิ่งต่าง ๆ โดยดวงวิญญาณ (soul) ของมนุษย์ แต่ความผาสุกเกิดจากกิจกรรมของชีวิตที่เอื้ออำนวยให้มนุษย์ประพฤติหรือปฏิบัติตนได้อย่างมีคุณธรรม โดยข้อเสนอนี้ยังทำให้ไฮเด็คเกอร์หวนกลับมาพิจารณาว่า ทัศนะดังกล่าวของอริสโตเติลมีความสัมพันธ์กับภววิทยาของความทุกข์ กล่าวคือ ชีวิตของมนุษย์ก็คือสัตว์ในกาลเวลาที่ดำเนินสืบเนื่องอย่างเป็นสันตติ (temporality)⁸ แต่ความสุขเป็นสภาวะที่ตรงข้ามกับกาลเวลาที่ขับเคลื่อนไปข้างหน้าอยู่ตลอด เพราะความสุขเป็นกิจกรรมของจิตที่สำเร็จบริบูรณ์ในตัวเอง สามารถเกิดขึ้นและจบลงได้ในช่วงเวลานึงโดยไม่จำเป็นต้องดำเนินไปพร้อมกับกาลเวลาทั้งหมดของชีวิต ความสุขจึงไม่ใช่สันตติของชีวิต แต่สันตติของชีวิตจะมีความสุขเกิดขึ้นเป็นช่วง ๆ ดังนั้นการมีอยู่ของความสุขจึงเป็นสภาวะเที่ยงแท้ในตนเอง (authenticity) ของสัตว์ที่มีอยู่จริง (Chernyakov 2002:46, 114)

⁸ เนื่องจาก temporality ตามทัศนะของไฮเด็คเกอร์ คือ กระบวนการที่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต เชื่อมโยงต่อกันในเอกภาพของกาลเวลา ผู้วิจัยจึงถอดความโดยเทียบเคียงกับคำว่า สันตติ ซึ่งหมายถึงความสืบต่อหรือความสืบเนื่อง

อีกทั้งสันตติของชีวิตยังเปิดเผยให้เห็นว่า *สัดที่มีอยู่จริง* จะดำรงอยู่ในกาลเวลาของชีวิตที่ถูกถ่วงออกไปอยู่เสมอ ๆ กล่าวคือ สัดที่มีอยู่จริงนั้นตระหนักว่าตนเองดำรงอยู่ในท่ามกลางระหว่างความเป็นกับความตาย (life and death) ดังนั้นในบางครั้งปัจเจกจึงรู้สึกว่าการดำรงอยู่ห่างไกลจากความเป็นความตาย การดำรงอยู่เช่นนี้ส่งผลให้ปัจเจกมีความจำเป็นต้องแสวงหาความหมายของการมีชีวิตอยู่ เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต แต่การที่การที่ปัจเจกจะรู้สึกได้ถึงคุณค่าของการมีชีวิตก็จำเป็นต้องสืบสอบเข้าไปในอัตภาวะของตนเอง เพื่อตระหนักถึงการมีความหมายของการที่สัดดำรงอยู่ในสันตติแห่งกาลเวลาอันเป็นปัจจัยของการก่อร่างสร้างความเป็นปัจเจกให้ปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมต่อชีวิต การแสวงหาความหมายของชีวิตในแง่ซึ่งไม่ได้เกิดจากการใช้เหตุผลหรือการกำหนดแก่นสารจากอุดมคติใด ๆ ของอัตบุคคล แต่ความหมายของชีวิตจะถูกเปิดเผยจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับภาวะการณ์ในสันตติแห่งกาลเวลา อีกทั้งการที่สัดดำรงอยู่ท่ามกลางสันตติของชีวิตที่อยู่ระหว่างความเป็นกับความตาย จึงส่งผลให้สัดที่มีอยู่จริงในฐานะของปัจเจกมักจะสืบสอบถึงสาร์ตตะที่เห็นว่าเป็นเป้าหมายสำคัญใน ชีวิตของตน ซึ่งก็คือภาวะการณ์ของความทุกข์ที่ดำรงอยู่ในช่วงเวลาต่าง ๆ ของชีวิต (Beistegui 2004:119–20)

ทั้งนี้ หากพิจารณาอิคิไกในฐานะสัดที่มีอยู่จริง ภววิทยาของอิคิไกนั้นมีจุดรวมบางประการที่สอดคล้องกับภววิทยาขั้นมูลฐานของไฮเด็คเกอร์ กล่าวคือ ทั้งในทัศนะที่ว่าด้วย *สัดที่มีอยู่จริง* และ *อิคิไก* ต่างก็แสดงถึงอัตภาวะของชีวิตที่เน้นย้ำให้เห็นว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ก็คือการมีชีวิตอยู่ ณ ตรงนี้/ตอนนี ภายใต้วภาวะการณ์ที่เข้ามารายล้อมชีวิต จึงทำให้มนุษย์พยายามไตร่ตรองถึงสาร์ตตะภายในตนเองเพื่อค้นหาความหมายของการมีชีวิตอยู่ ด้วยการไตร่ตรองนี้เองที่ทำให้ตระหนักได้ว่าตำแหน่งแห่งที่ในการดำรงอยู่ของชีวิตคือภาวะที่อยู่ท่ามกลางความเป็นและความตายซึ่งในท่ามกลางความเป็นและความตายนี้อันเองที่เต็มไปด้วยภาวะการณ์ของความทุกข์และความสุขที่เข้ามาสู่ชีวิต ทั้งสัดที่มีอยู่จริงและอิคิไกจึงเป็นอัตภาวะของชีวิตที่เกิดขึ้นจากสาร์ตตะเชิงอัตวิสัย และการแสวงหาความสุขและความหมายของการมีชีวิตก็ต้องไตร่ตรองเข้าไปในสาร์ตตะนั้น

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอิทธิพลในฐานะสัดที่สำแดงอัตถิภาวะในโลกแห่งความเป็นจริง พบว่าลักษณะของการดำรงอยู่นั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ภววิทยาขั้นมูลฐานของไฮเด็คเกอร์นั้นชี้ชัดว่าการดำรงอยู่ของสัดที่มีอยู่จริงในโลกใบนี้เป็นการดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของอัตบุคคลกับวัตถุ (subject and object) แต่ในอีกแง่หนึ่ง ภายใต้กรอบคิดของปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นนั้น การดำรงอยู่ของอิทธิกฎวางอยู่บนรากฐานที่เกี่ยวข้องกับการมองโลกแบบวะบิชะบิ ซึ่งไม่มีการแบ่งแยกสภาวะของอัตบุคคลกับวัตถุออกจากกัน วะบิชะบิจึงไม่ได้มองโลกแบบทวิภาวะเนื่องจากมองว่าทุกอย่างคือเอกภาพของชีวิต ดังนั้นการแสวงหาความสุขอันเป็นเป้าหมายของชีวิตภายใต้กรอบคิดปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นก็คือการเข้าใจว่า ความทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของความสุข และความสุขเองก็มีความทุกข์เป็นส่วนประกอบเช่นกัน สภาวะอันเที่ยงแท้ที่สมบูรณ์ในตัวเองจึงไม่ใช่ความสุขหรือความทุกข์เพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่สภาวะดังกล่าวคือเอกภาพของทุกข์และสุขที่ดำเนินอยู่ในสันตติเดียวกัน

อีกทั้งการเข้าใจชีวิตและโลกในฐานะเป็นเอกภาพของชีวิตโดยไม่แบ่งแยกอัตบุคคลกับวัตถุในภาวะการณ์หนึ่ง ยังส่งผลต่อแนวคิดเรื่องอิทธิกฎที่เปิดโอกาสให้ปัจเจกแสวงหาความสุขจากชีวิตที่มีความหมายในแง่มุมมองของตนเองไปพร้อม ๆ กับการใส่ใจความสุขของผู้อื่นในฐานะที่เป็นสัดซึ่งอยู่ร่วมกันในภาวะการณ์เดียวกันนี้หรือในโลกเดียวกันนี้ ซึ่งมีส่วนที่คล้ายคลึงกับภววิทยาขั้นมูลฐานของไฮเด็คเกอร์ที่มองว่าการแสวงหาความหมายและความสุขของการดำรงชีวิต แม้มีจุดเริ่มต้นจากการสืบสอบในเชิงปัจเจก แต่ปัจเจกก็ไม่ใช้สัดที่ตัดขาดจากโลกโดยสิ้นเชิง เพราะปัจเจกยังเป็นสัดในโลกที่ยังต้องมีพันธกรณีต่อผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพิจารณาชีวิตของมนุษย์ในแง่ของอิทธิกฎควบคู่ไปกับวะบิชะบิ จะพบว่าธรรมชาติของชีวิตคือสภาวะที่ดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งในบริบทของปัจเจกและบริบทในทางสาธารณะ ชีวิตของปัจเจกจึงมีมิติในทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไม่อาจเลี่ยงได้ แต่สิ่งที่ปัจเจกทำได้คือนอกจากแสวงหาความสุขของตนเองแล้ว ยังสามารถแสวงหาความสุขของชีวิตได้จากสาร์ตยะทางสังคม เช่น ความสุขจากการแสดงออกทางจริยธรรมที่ปัจเจกพึงมีต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม เป็นต้น ซึ่งการดำรงอยู่ของปัจเจกที่ผนวกความสุขของตนเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของคนในสังคมในลักษณะนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นอิทธิพลที่มาจากรากฐานของจริยธรรมแบบบุชิโด

ในแง่เดียวกันนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องภววิทยาเชิงสังคม (social ontology) ที่ไม่เพียงแต่พิจารณาสัจตจากสภาวะของปัจเจกเท่านั้น แต่ยังพิจารณาความประพฤติที่เหมาะสมในภาวการณ์ที่สัจตดำรงอยู่ภายใต้สภาวะร่วมกับผู้อื่น (being-with) ซึ่งทำให้ปัจเจกที่ดำรงอยู่ในฐานะของการเป็นฉันกับผู้อื่น (I with the other) ได้มีส่วนเปิดเผยให้เห็นโลกที่อยู่ภายใต้บริบทของความสัมพันธ์ทางจริยธรรม (ethical relationality) การแสวงหาความหมายของชีวิตจึงถูกกระชับขอบเขตจากภาวการณ์ของสัจตในโลก ให้ลงมาสู่ภาวการณ์ของสัจตที่อยู่ในสภาวะร่วมกับผู้อื่น (being-with-the-other) ได้แก่ การดำรงอยู่ของสัจตภายใต้สันติของมนุษย์สัมพันธ์ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการดำรงอยู่ของชุมชนในฐานะตำแหน่งแห่งที่ซึ่งสัจตมารวมตัวกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการพิจารณาพันธกิจเชิงสังคมผ่านมิติมุมมองทางภววิทยา (ontological perspective) ที่แสดงถึงตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจกที่เชื่อมโยงกับสหัตภาวะ (intersubjectivity) ของผู้อื่นในสังคม (Kaipayil 2003:50–51, 59–62)

ทั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่า ภววิทยาของความสุขภาวะที่ดีในปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นนั้นมีข้อเสนอหลายประการที่สอดคล้องกับภววิทยาขั้นมูลฐานของไฮเด็คเกอร์ในเรื่องอัตถิภาวะของสัจต ณ บริบทที่เป็นอยู่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายละเอียดบางประการที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นพยายามลดทอนทวิภาวะของทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อไม่ให้เกิดการแบ่งแยกของตัวเรากับสิ่งในธรรมชาติ โดยเสนอให้มองทุกอย่างว่ามีสภาวะตามธรรมชาติที่เป็นเอกภาพเดียวกัน เช่น สัจตเป็นส่วนหนึ่งของโลก ความเป็นคือส่วนหนึ่งของความตาย ความสุขดำรงอยู่กับความทุกข์ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อนำมาพิจารณาความสุขและสุขภาวะที่ดีในเชิงภววิทยา ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นจึงสนใจที่จะพรรณนาถึงธรรมชาติของความสุขและสุขภาวะที่ดีทั้งในแง่ของปัจเจกและสังคม มากกว่าที่จะมุ่งวิเคราะห์หรือพรรณนาความสุขและสุขภาวะที่ดีที่เกิดจากสัจตภายในของอัตบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว

อภิปรายภววิทยาของความสุกและสุขภาวะที่ดีในปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น

การที่มุมมองเกี่ยวกับความสุกและสุขภาวะที่ดีหวนกลับมาสู่การพิจารณาผ่านกรอบคิดเชิงภววิทยาเนื่องจากระเบียบวิธีทางสถิติไม่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นจริงของความสุกและสุขภาวะที่ดีได้อย่างแท้จริง ซึ่งทำให้พบว่า การมีอยู่ของความสุกและสุขภาวะที่ดีในปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นนั้น มีทั้งจุดที่คล้ายคลึงกับภววิทยาในปรัชญาตะวันตก แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายละเอียดที่แตกต่างอยู่ในที่ ทว่าในความเหมือนและต่างต่างนั้นก็ยังมียุทธวิธีร่วมกันคือให้ความสนใจเรื่องการดำรงอยู่ของชีวิต

ทั้งนี้ ปรัชญาตะวันตกเริ่มต้นจากกรีกโบราณพิจารณาชีวิตจากการความผาสุกซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีสุขภาวะที่ดีเป็นประการสำคัญ และค่อย ๆ กระทั่งขอบเขตเข้ามาสู่ในเรื่องความสุกของปัจเจกโดยอาศัยกรอบคิดเชิงภววิทยาของไฮเด็คเกอร์เป็นเครื่องชี้นำ แต่ในขณะที่ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นนั้นจะเริ่มจากการพิจารณาความสุกของชีวิตจากประสบการณ์ของปัจเจกเป็นที่ตั้ง จากนั้นจึงค่อยขยายขอบเขตทัศน์ไปสู่กรอบคิดเรื่องสุขภาวะที่ดี แม้จะมีแนวคิดเรื่องความสุกทางกายภาพจากหลักปฏิบัติของชินโตอยู่บ้างแต่แหล่งที่มาแรกสุดของความสุกก็ยังขึ้นอยู่กับสภาวะทางจิตของปัจเจกเป็นหลัก

สาเหตุที่กระบวนทัศน์ของญี่ปุ่นขับเคลื่อนมาในลักษณะนี้ก็เนื่องมาจากปรัชญาชีวิตของญี่ปุ่นโบราณนั้นได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาที่พิจารณาความสุกว่าเกิดจากสภาวะของจิตที่ไม่ถูกพันธนาการด้วยความอยากได้อย่างมี ความมีอยู่จริงของความสุกจึงคล้ายกับการเข้าถึงสภาวะของการตรัสรู้ (Hashimoto 2012:110) กระทั่งญี่ปุ่นได้ทำการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชศกเมจิเพื่อเปิดรับความเป็นสมัยใหม่จึงได้นำปรัชญาตะวันตกเข้ามาศึกษากันอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายของสมัยเมจิราวปี ค.ศ. 1910-1930 ปัญญาชนชาวญี่ปุ่นให้ความสนใจปรากฏการณ์วิทยาของทั้งฮูสเซิร์ลและไฮเด็คเกอร์เป็นอย่างมาก⁹ ซึ่งในช่วงนี้เองที่ภววิทยาของ

⁹ กระแสนิยมของการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาในญี่ปุ่นรวมไปถึงการก่อตั้งสมาคมปรากฏการณ์วิทยาแห่งประเทศไทยเพิ่มได้ในปีที่ 2 ของงานวิจัยคุณฐิณธ์เรื่อง แนววิธีปรากฏการณ์วิทยาว่าด้วยภววิทยาของนิชิเค คิตะโร (สรายุทธ เลิศปัจจุณันท์ 2561)

ไฮเด็คเกอร์จึงได้เข้ามาผสมผสานกับหลักปรัชญาชีวิตในแบบญี่ปุ่นอย่างอิกิไกะและวะบิซะบิ สวรรค์ของความสุกจึงกลายเป็นสิ่งที่อยู่ท่ามกลาง (between) ชีวิตของปัจเจกกับบทบาทของชีวิตในสังคม แต่ในทางตรงกันข้าม กรอบคิดเรื่องเรื่องสุขภาวะที่ดีนั้นไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดเท่าไรนัก

เนื่องจากแนวคิดเรื่องสุขภาวะที่ดีตามนิยามของโลกตะวันตก ถือเป็นโมโนทัศน์ใหม่ที่ประเทศญี่ปุ่นเองก็เปิดรับผ่านคำประกาศเรื่องสุขภาวะที่ดีโดยองค์การอนามัยโลกเมื่อปี ค.ศ. 1948¹⁰ ดังนั้นแต่เดิมาแล้วคำว่าสุขภาวะที่ดี¹¹ จึงเป็นคำที่ไม่เคยปรากฏใช้ในช่วงมณวรรษญี่ปุ่นมาก่อน ซึ่งทำให้ในบริบทของภาษาญี่ปุ่นจึงมักจะใช้คำว่า สุขภาวะที่ดีเป็นคำไวพจน์ของคำว่าความสุขแต่มีนัยที่แตกต่างจากความสุขในปรัชญาชีวิตของญี่ปุ่นเดิม เพราะคำว่าสุขภาวะที่ดีที่ถูกบัญญัติขึ้นภายหลังนี้จะเน้นไปที่องค์ประกอบของความสุขอันได้แก่ “สุขภาพกาย สุขภาพจิต และการมีสังคมที่ดี”¹² ดังนั้น การใช้คำว่าสุขภาวะที่ดีในฐานะเป็นส่วนประกอบหนึ่งของความสุขในบริบทของภาษาญี่ปุ่นจึงสะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนเข้าหากันระหว่างจิตและร่างกายรวมถึงปัจเจกและสังคมซึ่งดำรงอยู่ภายใต้สันตติเดียวกันอย่างเป็นเอกภาพ

บทสรุป

การศึกษาเกี่ยวกับความสุขและสุขภาวะที่ดีในปัจจุบัน มีความพยายามมุ่งสู่ความเป็นศาสตร์จึงเกิดกระแสในทางวิชาการที่จะศึกษาและวัดผลให้ได้ในเชิงประจักษ์ด้วยเหตุนี้กระบวนการวัดและประเมินผลในทางสถิติจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาอย่างเป็นภววิสัย รวมถึงแปลผลให้เป็นข้อค้นพบในเชิงประจักษ์ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเรื่องของความเชื่อมั่นที่มีต่อกระบวนการทางสถิติซึ่งใช้ตัวชี้วัดแบบตายตัว

¹⁰ สืบค้นจาก 公益社団法人 日本WHO協会, (Friends of WHO JAPAN, Public Interest Incorporated Association)

¹¹ ในที่นี้คือคำว่า well-being ซึ่งในภาษาญี่ปุ่นเองก็ใช้คำทับศัพท์ว่า ウェルビーイング (ve-ru-bii-in-gu ออกเสียงว่า เว-รุ-บิ-อิง-งู)

¹² ดูนิยามเพิ่มเติมได้จากสารานุกรมคำศัพท์ญี่ปุ่นร่วมสมัย คำว่า well-being (Tomikata 2018)

ซึ่งทำให้พบว่า การวัดสภาวะที่ดีในเชิงภววิสัยเป็นสิ่งที่ทำได้ในระดับหนึ่ง แต่การวัดความสุขของอัตบุคคลนั้นมีประเด็นปัญหาเนื่องจากความสุขเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นภายในสำนึกเชิงอัตวิสัยของแต่ละบุคคล การจะวัดสิ่งที่เป็นอัตวิสัยให้แสดงผลออกมาเป็นภววิสัยจึงทำได้ยากยิ่ง

สอดคล้องกับกระแสของการศึกษาความสุขและสภาวะที่ดีในประเทศญี่ปุ่นเองก็ประสบกับปัญหาที่เกิดจากการวัดและประเมินผลด้วยวิธีการทางสถิติด้วยเช่นกัน จึงทำให้ขอบเขตของการศึกษาได้หวนกลับมาสู่การพิจารณาความสุขและสภาวะที่ดีจากรากฐานของปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่น ที่มีข้อเสนอคล้ายคลึงกับปรัชญากรีกโบราณ และภววิทยาชั้นมูลฐานของไฮเด็คเกอร์ กล่าวคือ แนวคิดเรื่องความรื่นรมย์ของชีวิตตามความเชื่อของลัทธิชินโตมีความคล้ายคลึงกับมโนทัศน์ความผาสุกของปรัชญากรีกโบราณ ที่สนับสนุนให้มนุษย์มีสภาวะที่ดีโดยไม่ปฏิเสธความสำราญและความรุ่งโรจน์ที่เกี่ยวข้องกับโลกวัตถุ

ส่วนแนวคิดเรื่องความสุขที่เกิดจากสำนึกเชิงอัตวิสัยนั้น ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นได้เสนอแนวคิดที่เน้นเรื่องอิคิไกและวะบิซะบิ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับภววิทยาชั้นมูลฐานของไฮเด็คเกอร์ โดยมีจุดที่พิจารณาเหมือนกันคือการมองว่าความสุขนั้นเป็นสภาวะของสัจที่อัตบุคคลจะรู้ได้จากการไตร่ตรองอัตภาวะของปัจเจก แต่ก็ยังมีจุดที่แตกต่างกันคือไฮเด็คเกอร์มองว่าความสุขเป็นสภาวะที่แยกแยะออกจากความทุกข์ แต่ปรัชญาชีวิตแบบญี่ปุ่นนั้นมองว่าความสุขกับความทุกข์เป็นสิ่งที่อยู่ด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งเป็นมุมมองที่มีรากฐานมาความเชื่อของลัทธิชินโด ที่มองว่าสภาวะเดิมแท้ของชีวิตเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ผสมผสานกับแนวคิดเรื่องพุทธภาวะของพุทธศาสนานิกายเซ็นที่หยั่งรากอยู่ในวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาอย่างช้านาน

เอกสารอ้างอิง

- เคน โมจิ. (2561). *อิกิไก ความหมายของการมีชีวิตอยู่* [The Little Book of Ikigai]. (วุฒิชัย ฤชณะประกกรกิจ, ผู้แปล). 2nd ed. กรุงเทพฯ: มูฟฟปลิชซิ่ง.
- เบท เคมปีตัน. (2563). *วะบิ ซะบิ แต่ความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิต* [Wabi Sabi: Japanese Wisdom for a Perfectly Imperfect Life]. (วุฒิชัย ฤชณะประกกรกิจ, ผู้แปล). 2nd ed. กรุงเทพฯ: บิบลีโอ.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525). *ชินโต : จิตวิญญาณของญี่ปุ่น*. 2nd ed. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2538). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2540). *สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เลนาร์ต โครเน. (2562). *วะบิ-ซะบิ* [Wabi-Sabi for Artists, Designers, Poets & Philosophers] (สายพิน กุลกนกวรรณ ฮัมดานี, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โอเพ่นไชท์.
- สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). (2547). *พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย*. 4th ed. กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.
- เสฐียร พันธ์รังษี. (2555). *บุชิโด จรรยาของชนชาติทหาร ดวงวิญญาณของญี่ปุ่น*. 6th ed. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- Beistegui, M. (2004). *Truth and Genesis: Philosophy as Differential Ontology*. Bloomington: Indiana University Press.
- Besser, L. (2012). *The Philosophy of Happiness: An Interdisciplinary Introduction*. New York: Routledge.
- Bowman, J. (2017). *Philosophy and Happiness: How Philosophy Can Bring Felicity*. United States: Johnlboman.
- Chernyakov, A. (2002). *Ontology of Time: Being and Time in the Philosophies of Aristotle, Husserl and Heidegger*. New York: Springer.

- Gakken. (ed.). (2015). *Dictionary of Contemporary Japanese Usage* [現代
実用国語辞典]. 3rd ed. Tokyo: Gakken Plus.
- Hashimoto, H. (2012). "On Happiness [幸福について]." *Bulletin of Faculty
of Business Information Sciences, Jobu University* [上武大学ビ
ジネス情報学部紀要] 11(2):103–30.
- Holowchak, A. (2004). *Happiness and Greek Ethical Thought*. New York:
Continuum.
- Kaipayil, J. (2003). *Human as Relational: A Study in Critical Ontology*. Bangalore:
Jeevalaya Institute of Philosophy.
- Kodansha. (ed.). (1996). *Keys to the Japanese Heart and Soul* [英語で
話す「日本の心」一和英辞典では引けないキ
ーワード 197]. Tokyo: Kodansha International.
- Mathews, G. (2017). "Happiness in Neoliberal Japan." Pp. 227–242 in
Happiness and the Good Life in Japan, edited by W. Manzenreiter and
B. Holthus. London: Routledge.
- Random House (ed.). (1996). *Random House Webster's Pocket Japanese
Dictionary*. New York: Random House Reference.
- Robert, E. and Pilgrim R. (2018). *Japanese Religion: A Cultural Perspective*.
2nd ed. London: Routledge.
- Roemer, M. (2010). "Religion and Subjective Well-Being in Japan." *Review of
Religious Research* 51(4), 411–427.
- Seligman, M. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness
and Well-Being*. New York: Free Press.
- Tomikata, S. (2018). "Well-Being [ウェルビーイング]." *Encyclopedia
of Contemporary Words* [時事用語事典]. Retrieved September
10, 2021 (<https://imidas.jp/genre/detail/F-133-0109.html>).